

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏLİM, TƏRBIYƏ

UOT 372 (075.8)

A.M.Novruzova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, magistrant
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
E-mail: anjeli.srk@gmail.com

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARDA MÜSBƏT ADƏT VƏ VƏRDİŞLƏRİN YARADILMASI VACİB PEDAQOJİ PROBLEM KİMİ

Açar sözlər: adət və vərdiş, davranış, tərbiyə, formalaşdırma, ailə

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqlarda müsbət adət və vərdişlərin yaradılması uşaqların sonrakı inkişafında olduqca əhəmiyyətli rol oynayır. Uşaqlarda müsbət davranış keyfiyyətlərinin formalaşması bu yaş dövründə daha intensiv xarakter daşmalıdır. Buna görə də valideynlər və məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin pedaqoji heyəti uşaqların düzgün tərbiyə olunmaları üçün bir sıra müsbət keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına xüsusi diqqət göstərməli və bu sahədə sistemli təlim-tərbiyə işləri aparmalıdırlar.

A.M.Новрузова

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗИТИВНЫХ ПРИВЫЧЕК И НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ КАК ВАЖНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Ключевые слова: привычки и навыки, поведение, воспитание, формирование, семья.

Привитие детям дошкольного возраста положительных привычек и навыков играет очень важную роль в дальнейшем развитии детей. В этом возрасте развитие у детей качеств положительного поведения должно носить более интенсивный характер. Поэтому для правильного воспитания детей родители и педагогический коллектив дошкольных образовательных предприятий должны уделять особое внимание формированию ряда положительных качеств, и в этой области систематически должны проводиться воспитательно-обучающие работы.

A.M.Novruzova

FORMATION OF POSITIVE HABITS AND SKILLS IN PRESCHOOLERS AS AN IMPORTANT PEDAGOGICAL PROBLEM

Key words: custom and habit, behavior, education, formation, family

Instilling positive customs and habits in preschool children plays a very important role in the further development of children. At this age, the development of positive behavior in children should be more intensive. Therefore, for the proper education of children, parents and teaching staff of preschool educational enterprises should pay special attention to the formation of a number of positive qualities, and in this area, educational and training work should be carried out systematically.

Xalqımızın gələcəyi olan uşaqların hələ kiçik ikən, yəni məktəbəqədər dövrdən əxlaqi, estetik, fiziki cəhətdən mükəmməl, humanizm və əməksevərlik ruhunda tərbiyə edilməsi Vətənimizin və gələcək cəmiyyətimizin etibarlı əllərdə olacağıının əsas zəmanətidir. Uşaqların düzgün tərbiyəsi onların hərəkət və davranışlarında müsbət adət və vərdişlərin yaradılması ilə sıx bağlıdır. Uşaqların tərbiyəsi üzrə tərbiyə işinin düzgün aparılması onlarda müsbət adət və vərdişlərin yaranmasına və formalaşmasına geniş yollar açır. Uşaqların yaxşı tərbiyə olunması, onların tərbiyəsinə hələ lap kiçik yaşlardan ciddi yanaşılması özünün bəhrəsini çox da gecikdirmədiyindən bu işə həm ailədə, həm də məktəbəqədər təhsil müəssisələrində hərtərəfli yanaşmaq lazım gəlir.

Uşaqlarda müsbət adət və vərdişlərin yaradılmasına elmi şəkildə, tərbiyənin prinsiplərinə, müxtəlif metodlarına, qabaqcıl təcrübəyə əsaslanmaqla və onlara ciddi riayət etməklə valideyn və tərbiyəçi - müəllimlər tərəfindən ciddi yanaşılması onlar böyüdükdən sonra da öz bəhrəsini verməkdə davam edir. Belə adət və vərdişlər onların hərəkət və davranışında möhkəmlənərək şəxsiyyət üçün vacib olan keyfiyyətlərin bir kompleksini yaratmış olur.

Uşaqların hərəkət və davranışlarında möhkəmlənən müsbət adət və vərdişlər sosial və şəxsi həyatda insanların qarşılıqlı münasibətlərinin tənzimləyicisi rolunda çıxış etməklə yanaşı, həm də onları bir vətəndaş kimi xarakterizə edir.

Müsbət adət və vərdişlər bütün insanların, o cümlədən uşaqların mənəvi münasibətlər sferasını əhatə edir. Bunlar eyni zamanda cəmiyyətin həyat şəraiti ilə, onun xarakterləri ilə müşayiət olur, insanlar arasında sosial münasibətləri özündə əks etdirir. Yəni, onlarda tərbiyə olunan müsbət adət və vərdişlər, müsbət davranış normaları təkcə onların özləri üçün deyil, bütövlükdə cəmiyyətdə insanlar arasında mənəvi münasibətlərə təsirsiz qalmır. Uşaqlar böyüdükcə bunlar daha qabarıq şəkildə özünü göstərir.

Müasir dövrdə uşaqların təhsili və tərbiyəsi qarşısında çox mühüm vəzifələr durur. Azərbaycan Respublikasının Məktəbəqədər təhsil haqqında Qanununda bu münasibətlə deyilir: "Məktəbəqədər təhsil milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında tərbiyə olunmasına istiqamətləndirilir, ümumi təhsil hazırlığını təmin edir" (1,11).

Cəmiyyət yeniləşdikcə tərbiyənin mahiyyət və məzmunu da cəmiyyətin

tələblərinə müvafiq olaraq dəyişir, yeniləşir və yeni mahiyyət və məzmunu malik olur. Mövcud əxlaqi dəyərlər olan düzlük, doğruluq, nəzakətlik, təvazökarlıq, mehribançılıq, yoldaşlıq, dostluq, böyüklərə hörmət, kiçiklərə qayğı və diqqət, qarşılıqlı yardım, tapşırılan işlərə məsuliyyətlə yanaşmaq və onu yüksək səviyyədə yerinə yetirmək, müsbət davranışa malik olmaq, yaxşı danışmaq, görüşəndə salamlamaq, ayrılanda sağollaşmaq və onlarca belə müsbət keyfiyyətlər bu gün də aktualıq və mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də onların hələ həyat təcrübəsi olmayan, bunların mənasını, mahiyyət və dəyərini o qədər də dərk etməyən və anlamayan uşaqlara onların həm nəzəri, həm də təcrübə şəkildə öyrədilməsi olduqca zəruridir. Bunların aşılmasına həm ailədə, həm də məktəbəqədər təhsil müəssisələrində xüsusi diqqət göstərmək lazımdır.

Müsbət adət və vərdişlər insanın, o cümlədən uşaqların əxlaqi simasını, bir fərd və şəxsiyyət kimi cəmiyyətə, ətrafında olan insanlara, həmçinin özünə, əməyə, əmək adamlarına, özündən böyüklərə, yaşlılarına münasibətini özündə həm ifadə, həm də əks etdirir. Bunların yüksək səviyyədə olması insanı bioloji varlıqdan, yəni fərddən şəxsiyyətə çevirir, onun şəxsiyyətini bir sıra keyfiyyətlərlə daha da zənginləşdirir.

Müsbət adət və vərdişlərin yaranması və formalaşması böyük bir tarixi dövr keçmişdir. Bunlar əsrlərdən keçərək, saf-çürük edilərək insanların davranışında özünə möhkəm yer tutmuş və müsbət keyfiyyətlər kimi nəsil-dən-nəslə ötürülmüşdür. Dəyərli və müsbət olduqlarına görə bunlar adət və vərdişlərə çevilərək insanların davranışında möhkəmlənmiş, kiçiklərə də öyrədilməsi zəruri sayılmış və öyrədilmişdir. Bu adət və vərdişlər insanların ailəyə, özlərinə, başqa adamlara olan münasibətləri kimi özünü göstərməklə bir sıra davranış normaları şəklinə düşmüşdür. Zaman keçdikcə onlar yeni nəsillər tərəfindən də əxz edilmiş və xalqın mənəvi dəyərləri kimi yaşamışdır.

Uşaqlarda yaradılmış müsbət adət və vərdişlər – insanlara sevgi, yoldaşlıq, dostluq, xeyirxahlıq, qarşılıqlı yardım və bir sıra digər müsbət keyfiyyətləri özündə əks etdirir. Yəni adət və vərdişlər özünün mahiyyətinə görə təkcə şəxsiyyətin özü üçün faydalı olmur. Bunlar daha geniş sferanı əhatə edir. Uşaqlar belə müsbət keyfiyyətlərə yiyələndikcə, onlarda müsbət adət və vərdişlər yarıdıqca onlar ətraf mühitə, cəmiyyətə daha tez və asanlıqla adaptasiya və inteqrasiya oluna bilirlər. Buna görə də uşaqlarda müsbət adət və vərdişlərin yaradılması sahəsində ailədə və məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ardıcıl və sistemli işlər aparmaq olduqca vacibdir.

Təcrübə və tədqiqatlar göstərir ki, uşaqlar müsbət əxlaqi keyfiyyətlərə yiyələndikcə bu keyfiyyətlərin adət və vərdişə çevrilməsi üzərində ciddi iş aparılmalıdır. Çünki adət və vərdişlər heç də asanlıqla və tezliklə yaranmır. Onların yaradılması üçün uşaqlarla təlim-tərbiyə işlərini dərinləşdirmək və bilavasitə bu istiqamətdə müntəzəm işlər aparılmalıdır. Düzdür, uşaqlarda əxlaqi keyfiyyətlərin yaradılması üzərində işlər apararkən onlar yaxşı və pis, xeyir və şəər,

müsbət və mənfi, olar-olmaz haqqında müəyyən biliklərə malik olurlar. Bunların mahiyyətini dərk edə bilirlər. Amma bu biliklər və dərk etmə hələ onların adət və vərdişə çevirilməsi demək deyildir. Bunun üçün ayrıca işlərə ehtiyac vardır.

Müsbət adət və vərdişlərin yaranması uşaqlar üçün müəyyən dərəcədə çətindir. Bu, təkcə uşaqlardan deyil, böyüklərdən də iradə, səbr və dözümlülük tələb edir. Buna nail olmaq insanların əxlaqını, mənəviyyatını, hərəkət və davranışını nəcibləşdirir, uşaqları öz həmyaşıdları arasında hörmətli edir, onun şəxsiyyət kimi dəyərini artırır.

Müsbət adət və vərdişlərin formalaşdırılması məktəbəqədər təhsil pilləsində uşaqlarla aparılan təhsil və tərbiyə işlərinin məqsədyönlü və səmərəli təşkili və aparılmasından çox asılıdır. Təhsil və tərbiyə işləri nə qədər səmərəli və məzmunlu olarsa nəticə də bir o qədər gözələnir. Buna görə də müsbət adət və vərdişlərin yaranmasını diqqətdə saxlamaq, aparılan təhsil və tərbiyə işlərində bu sahədə məqsədyönlü tədbirlərin aparılmasına çalışmaq lazımdır.

Təcrübə və tədqiqatlar göstərir ki, məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda məktəbə gedənə, yəni altı yaşa çatana qədər bir sıra adət və vərdişlər yaranır. Bunların əksəriyyəti də valideynlərin və tərbiyəçilərin söyləri, bu işə diqqətlə yanaşmaları sayəsində baş verir. Buna görə də hələ kiçik ikən uşaqlara yoldaşları ilə nəzakətli davranmaq, salamlaşmaq, xudahafisləşmək, oyuncaqları bölüşə bilmək, sözbə baxmaq, yoldaşlarına kömək etmək, müəyyən işlərdə icazə almaq, təşəkkür edə bilmək, gəzintidən qayıtdıqda əllərini yumaq, paltarlarını və özünə məxsus olan əşyaları səliqəli saxlamaq və s. kimi öyrətmək və bunların adət halına düşməsinə, vərdişə çevrilməsinə həm valideynlər, həm də tərbiyəçi-müəllimlər müntəzəm fikir verməlidirlər. Böyüklər çalışmalıdırlar ki, uşaqlara gündəlik öyrətdikləri bu kimi işlər uşaqların hərəkət və davranışlarında özünə möhkəm yer tuta bilsin. Başqa sözlə desək, bu işlər gündəlik təkrar edilməklə uşaqlarda adət və vərdiş halına keçənə qədər onlara öyrədilməlidir.

Müasir dövrdə məktəbəqədər təhsilin qarşısında duran ən mühüm vəzifə “Məktəbəqədər təhsil haqqında Qanun” da deyildiyi kimi: “Məktəbəqədər təhsil Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsilin ilk pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən prioritet fəaliyyət sahəsidir. Məktəbəqədər təhsil vasitəsilə uşaqların erkən yaş dövrlərində əqli fiziki, yaradıcı potensialının və mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının, estetik tərbiyəsinin, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnməsinin, ətraf əlamə, şəxsi sağlamlığının qorunmasına həssas və şüurlu münasibətinin, zəruri həyatı bacarıqlara yiyələnməsinin, şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının əsası qoyulur”(1, 11).

Uşaqlarda müsbət adət və vərdişlərin yaradılması onlara yüksək mənəvi və əxlaqi keyfiyyətlər aşılamayın, aparılan işlərə planlı və müntəzəm yanaşmağın, ailənin və cəmiyyətin yaratdığı mövcud qaydaların mənimsənilməsinin, cəmiyyətin əxlaqi normalarına alışdırmağın və onlara mövcud əxlaq normalarının

öyrədilməsinin nəticəsidir. Bunların nəticəsi özünü məhz adət və vərdişlərin formalaşması kimi göstərdiyindən onların hər birinə ciddi fikir verilməlidir.

Ailədə və məktəbəqədər təhsil müəssisələrində aparılan məqsədyönlü tərbiyənin nəticəsi olaraq uşaqlarda mənəvi keyfiyyətlər və xarakter inkişaf edir və formalaşır. Onların formalaşması prosesində ilk növbədə uşaqlarda müsbət hisslərin formalaşmasına çalışmaq lazımdır. Bundan sonra müsbət davranış haqqında təsəvvürlər və mühakimələr, davranışda əxlaqi motivlər və nəhayət, müsbət adətlər və vərdişlərin yaradılması, inkişafı və onların qarşılıqlı təsiri yaradılmalıdır.

Məktəbəqədər yaş uşaqlarda müsbət adətlər və vərdişlərin formalaşması üçün çox əlverişli dövrür. Çünki bu yaşda onlar yaşlı adamların tələb və göstərişlərinə hələ şüurlu münasibət göstərə bilmirlər. Buna görə də bu dövrdə onların tərbiyəsi daha intensiv xarakterə malik olur. Uşaq kiçik olduqca onun tərbiyəsi bir o qədər vasitəsiz xarakterə malik olur. Buna görə də onların müsbət adətlərə və vərdişlərə alışdırmaq lazımdır.

Adət və vərdişlərin rolu və mahiyyətinə nəzər saldıqda onların uşaqların davranışının hansı məzmununda və istiqamətdə olduğu, öz həmyaşıdlarına, böyüklərə, ətraf əlamə, əməyə və əmək adamlarına olan münasibətlərinin necəliyi aydın olur. Bu mənada demək olar ki, uşaqlarda yaranmış və yaradılan müsbət adət və vərdişlər onların bir şəxsiyyət kimi formalaşmalarında mühüm rol oynayır. Buna görə də onlarda müsbət istiqamətli adət və vərdişlərin yaradılmasında valideynlər də, tərbiyəçilər də maraqlı olmalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: 2018.
2. Ş.Əliyeva Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı: 2012.
3. Ümumi psixologiya. A.V.Petrovskinin redaktorluğu ilə. Bakı: “Maarif”, 1982.
4. Ağahüseyn Həsənov Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı: 2011.
5. Əlizadə Ə.Ə. və b. Psixopedaqogika. Bakı: 2019.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.11.2019

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 18.11.2019

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 29.12.2019

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Museib İlyasov

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.